

הלכות חובל ומזיק

מצות עשה אחת, והיא דין חובל בחברו או מזיק ממנו. ובאור מצוה זו בפרקים אלו.

הלכות חובל ומזיק פרק א

א. החובל בחברו, חייב לשלם לו חמשה דברים נזק, וצער, ורפוי, ושבת, ובשת. וחמשה דברים אלו, כלן משתלמים מן היפה שבנכסיו כדין כל המזיקין.

ב. נזק פיצד: שאם קטע יד חברו, או רגלו רואין אותו כאלו הוא עבד נמכר בשוק, כמה היה יפה וכמה הוא יפה עתה; ומשלם הפחת שהפחית מדמיו: שנאמר "עין תחת עין . . .". (שמות כא, כד; ויקרא כד, כ) מפני השמועה למדו שזה שנאמר "תחת", לשלם ממון הוא.

ג. זה שנאמר בתורה "כאשר יתן מום באדם, כן ינתן בו" (ויקרא כד, כ) אינו לחבל בזה כמו שחבל בחברו, אלא שהוא ראוי לחסרו אבר או לחבל בו כמו שעשה; ולפיכך משלם נזקו. והרי הוא אומר "ולא-תקחו כפר לנפש רצח" (במדבר לה, לא), לרוצח בלבד הוא שאין כפר; אבל לחסרון אברים או לחבלות, יש כפר.

ד. וכן זה שנאמר בחובל בחברו ומזיקו "לא תחוס, עינך" (דברים כה, יב), שלא תחוס בתשלומין: שמא תאמר עני הוא זה, ושלל בכוננה חבל בו; ארחמנו. לכך נאמר "לא תחוס, עינך".

ה. ומנין שזה שנאמר באברים "עין תחת עין . . .". (שמות כא, כד; ויקרא כד, כ), תשלומין הוא שנאמר "חבורה, תחת חבורה" (שמות כא, כה), ובפרוש נאמר "וכי יכה-איש את-רעהו, באבן או באגרף . . . רק שבתו יתן, ורפא ירפא" (ראה שמות כא, יח-יט). הא למדת ש"תחת" שנאמר בחבורה תשלומין, והוא הדין ל"תחת" הנאמר בעין ובשאר אברים.

ו. אף על פי שדברים אלו נראים מענין תורה שבכתב, כלן מפרשין הן מפי משה מהר סיני, וכלן הלכה למעשה הן בידינו; וכזה ראו אבותינו דנין בבית דינו שליהושוע, ובבית דינו שלשמואל הרמתי, ובכל בית דין ובית דין שעמדו מימות משה ועד עכשו.

ז. ומנין שמזיק חברו חייב בצער בפני עצמו: שהרי נאמר באונס "תחת אשר ענה" (דברים כב, כט); והוא הדין לכל המצער את חברו בגופו, שהוא חייב לשלם דמי הצער.

ח. ומנין שהוא חייב בשבת בפני עצמו, ורפוי בפני עצמו שנאמר "רק שבתו יתן, ורפא ירפא" (שמות כא, יט). ומנין שהוא חייב בבשת בפני עצמה: שהרי נאמר "ושלחה ידה, והחזיקה במבשיו. וקצתה, את-כפה" (דברים כה, יא-יב); בכלל דין זה, קנס המביש.

ט. אינו חייב על הבשת עד שיהיה מתכוון, שנאמר "ושלחה ידה" (דברים כה, יא). אבל המביש חברו בלא כונה, פטור; לפיכך ישן וכיוצא בו שביש, פטור.

י. אדם מוּעַד לְעוֹלָם בֵּין שׁוֹגֵג בֵּין מְזִיד, בֵּין עַר בֵּין יָשָׁן, בֵּין שְׂכּוֹר: אִם חָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אוֹ הִזִּיק מִמּוֹן חֲבֵרוֹ מְשַׁלֵּם מִן הַיָּפֶה שְׂבִנְכָסִיו.

יא. בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהֵיטָן חַיֵּב לְשַׁלֵּם, בְּשָׁנִים שִׁישְׁנוּ כָּאֶחָד וְנִתְהַפֵּךְ אֶחָד מֵהֶן וְהִזִּיק אֶת חֲבֵרוֹ אוֹ קָרַע בְּגָדוֹ. אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד יָשָׁן, וּבָא אַחֵר וְשָׁכַב בְּצִדוֹ זֶה שָׁפָא בְּאַחֲרוֹנָה, הוּא הַמוּעַד; וְאִם הִזִּיקוֹ הַיָּשָׁן, פָּטוּר. וְכֵן אִם הֵנִיחַ כָּלִי בְּצִד הַיָּשָׁן, וְשָׁבֵרוֹ הַיָּשָׁן פָּטוּר: שְׁזָה שֶׁהֵנִיחוֹ, הוּא הַמוּעַד שֶׁשָּׁפָע.

יב. מִי שֶׁנָּפַל מִן הַגֶּג בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיק חַיֵּב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, וּפָטוּר מִן הַבִּשְׁת. נָפַל בְּרוּחַ שְׁאִינָה מְצוּיָה חַיֵּב בְּנֹזֶק בְּלֶבֶד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים. וְאִם נִתְהַפֵּךְ חַיֵּב כָּלִי, אֶף בַּבִּשְׁת: שְׁכָל הַמִּתְכַּוֵּן לְהִזִּיק אֶף עַל פִּי שְׁלֹא נִתְכַּוֵּן לְבִישׁ, חַיֵּב בַּבִּשְׁת.

יג. שְׁנַיִם שֶׁחִבְּלוּ בְּאֶחָד כְּאַחַת שְׁנֵיהֶם חַיְבִין, וּמִשְׁלֵשִׁין בִּינֵיהֶן. הָיָה אֶחָד מִתְכַּוֵּן, וְאַחֵד שְׁאִינוֹ מִתְכַּוֵּן זֶה שְׁאִינוֹ מִתְכַּוֵּן, פָּטוּר מִן הַבִּשְׁת. הַמִּתְכַּוֵּן לְבִישׁ אֶת הַקֶּטָן, וּבִישׁ אֶת הַגָּדוֹל נוֹתֵן לַגָּדוֹל דְּמֵי בִשְׁתוֹ שְׁלֶקֶטָן; נִתְכַּוֵּן לְבִישׁ אֶת הָעֶבֶד, וּבִישׁ אֶת בֶּן חוֹרִין נוֹתֵן לְבֶן חוֹרִין דְּמֵי בִשְׁתוֹ שְׁלֶעֶבֶד.

יד. הֵיטָה אָבֵן מִנַּחַת לוֹ בַּחִיקוֹ, בֵּין שְׁלֹא הִפִּיר בָּהּ מַעוֹלָם, בֵּין שֶׁהִפִּיר בָּהּ וּשְׁכַחָהּ, וְעָמַד וְנִפְלָה וְהִזִּיקָה חַיֵּב בְּנֹזֶק בְּלֶבֶד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים. וְכֵן אִם נִתְכַּוֵּן לְזָרֵק שְׁתִּים, וְזָרֵק אַרְבַּע וְהִזִּיק, אוֹ שֶׁהִזִּיק כִּשְׁהוּא יָשָׁן חַיֵּב בְּנֹזֶק בְּלֶבֶד, וּפָטוּר מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים.

טו. הַמְזִיק אֶת חֲבֵרוֹ בְּכוֹנָה בְּכָל מְקוֹם, חַיֵּב בַּחֲמִשָּׁה דְּבָרִים. וְאַפְלוּ נִכְנָס לְרִשּׁוֹת חֲבֵרוֹ שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת, וְהִזִּיקוֹ בְּעַל הַבַּיִת חַיֵּב: שְׁאֵף עַל פִּי שִׁישׁ לוֹ רִשּׁוֹת לְהוֹצִיאוֹ, אֵין לוֹ רִשּׁוֹת לְהִזִּיקוֹ. אֲבָל אִם הִזִּיק זֶה שֶׁנִּכְנָס בְּבַעַל הַבַּיִת, הָרִי בְּעַל הַבַּיִת פָּטוּר; וְאִם הִזִּיק בּוֹ בְּעַל הַבַּיִת חַיֵּב, מִפְּנֵי שֶׁנִּכְנָס שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת. הָיוּ שְׁנֵיהֶם בְּרִשּׁוֹת, אוֹ שְׁנֵיהֶם שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת, וְהִזִּיקוֹ זֶה בְּזֶה שְׁנֵיהֶם פָּטוּרִין.

טז. הַמִּבְקֵעַ עֲצִים בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, וּפָרַח עֵץ מֵהֶן וְהִזִּיק בְּרִשּׁוֹת הַיִּחִיד, אוֹ שֶׁבִקֵּעַ בְּרִשּׁוֹת הַיִּחִיד, וְהִזִּיק בְּרִשּׁוֹת הָרָבִים, אוֹ שֶׁבִקֵּעַ בְּרִשּׁוֹת הַיִּחִיד, וְהִזִּיק בְּרִשּׁוֹת הַיִּחִיד אַחֲרָת, אוֹ הִנְכָּנס לְחֲנוּתוֹ שֶׁלִּנְגֹר בֵּין בְּרִשּׁוֹת בֵּין שְׁלֹא בְּרִשּׁוֹת, וְנִתְּזָה בְּקַעַת וְטִפְחָה עַל פָּנָיו בְּכָל אֵלּוֹ חַיֵּב בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים, וּפָטוּר מִן הַבִּשְׁת.

יז. כָּשֶׁם שְׁאוּמְדִין לְמִיתָה, כֹּף אוּמְדִין לְנֹזְקִין. פִּיצַד: הָרִי שֶׁהִכָּה חֲבֵרוֹ בְּצִרּוֹר קֶטָן שְׁאִין בּוֹ כְּדֵי לְהִזִּיק, אוֹ בְּקִיסָם שְׁלֵעֵץ קֶטָן, וְחָבַל בּוֹ חָבַל שְׁאִין חֲפֵץ זֶה רְאוּי לַעֲשׂוֹתוֹ הָרִי זֶה פָּטוּר: שְׁנֵאמַר "בְּאָבֵן אוֹ בְּאֶגְרֹף" (שְׁמוֹת כ"א, יח), דְּבַר הָרְאוּי לְהִזִּיק. אֲבָל חַיֵּב הוּא בַּבִּשְׁת בְּלֶבֶד שְׁאֵפְלוּ רֶקֶק בְּגוּפוֹ שֶׁלִּחֲבֵרוֹ, חַיֵּב בַּבִּשְׁת.

יח. לְפִיכָף צְרִיכִין הָעֲדִים לִידַע בְּמָה הִזִּיק, וּמִבִּיאִין הַחֲפֵץ שֶׁהִזִּיק בּוֹ לְבֵית דִּין, עַד שְׁאוּמְדִין אוֹתוֹ, וְדָנִין עָלָיו. וְאִם אָבַד הַחֲפֵץ, וְאָמַר הַחוּבֵל לֹא הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהִזִּיק וְכִמוֹ אֲנוּס אָנִי, וְהִנְחֵבֵל אוֹמֵר הָיָה בּוֹ כְּדֵי לְהִזִּיק יִשְׁבַּע הַנְּחֵבֵל, וְיִטַּל כִּמוֹ שִׁיתִּבְאָר.

יט. הַבְּרוּזֵל, אֵין לוֹ אֲמִד: אֵפְלוּ מִחַט קֶטְנָה רְאוּיָה הִיא לְהִמִּית,

וַאֲיֵן צָרִיךְ לוֹמַר לְהַזִּיק. הַזֹּרֵק אָבֵן, וּלְאַחַר שְׂיָצֵאת מִתַּחַת יָדוֹ
הוּצִיא הֵלָּה אֶת רֹאשׁוֹ מִן הַחֲלוֹן וְקִבְּלָהּ פָּטוֹר מִכָּלוּם : שְׁנֵאמָר
”וּמָצָא אֶת־רֵעֵהוּ” (דברים יט,ה), פָּרֵט לַמָּמְצִיא אֶת עַצְמוֹ.